

Mobilność naukowców w poszerzającej się Europie

Nauka na eksport

ANNA KICINGER

Środkowoeuropejskie Forum Badań Migracyjnych

Warszawa

kicinger@cefmr.pan.pl

Wielka skala emigracji z Polski po rozszerzeniu Unii Europejskiej pobudziła na nowo dyskusje na temat drenażu mózgow i wyjazdów osób wysokow kwalifikowanych

Wśród wyjeżdżających są również naukowcy. Trudno określić, ilu wyjechało i na jak długo, ponieważ brak sta-

tystyk. Zjawisko to próbuje się więc określić za pomocą badań jakościowych, koncentrujących się na poznaniu natury mobilności naukowców.

Mobilność jako jeden z fundamentów koncepcji Europejskiego Obszaru Badawczego (European Research Area), miała wzmocnić potencjał naukowy UE, potrzebującej, wedle słów Komisji Europejskiej, „większych i bardziej mobilnych zasobów ludzkich w nauce”. Komisja w swoich działaniach skoncentrowała się z jednej strony na usuwaniu przeszkód i barier administracyjno-prawnych w mobilności naukowców, wydając m.in. Kartę Naukowca, a z drugiej strony uruchomiła wielkie programy bezpo-

Bogate kraje oferują dużo lepsze warunki pracy naukowej niż Polska, więc naukowcy, zwłaszcza młodzi, ulegają pokusie, by wyjechać z kraju na stałe

Krzysztof Kaliński

średnio wspierające mobilność, takie jak Marie Curie, portale mobilności i sieć centrów mobilności ERA-MORE.

Kasta globtroterów

Międzynarodowa mobilność naukowców zaczyna się od krótkich jednodniowych lub nawet kilkugodzinnych wizyt w zagranicznym ośrodku badawczym, i poprzez kilkumiesięczne stypendia, i wreszcie kilkuletnie staże i kontrakty może kończyć się pozostaniem za granicą na stałe. To zacieranie się granic pojęcia migracji w odniesieniu do ludzi nauki sprawia, że w badaniu tego zjawiska wychodzimy poza ogólnie przyjęte koncepcje i tradycyjne podziały.

Mobilność od wieków stanowi nieodłączną cechę pracy naukowej, więc od adepta nauki wręcz oczekuje się wyjazdów, w różnym stopniu, zależnie od dziedziny nauki, etapu kariery, czy kraju. Ten wymóg mobilności nadaje nowy sens tradycyjnemu podziałowi ruchów migracyjnych na dobrowolne i przymusowe.

W jednoczącej się Europie, pomimo szeregu kroków zmierzających do stopniowego usunięcia wszelkich przeszkód w swobodnym przepływie osób, wiele z nich wciąż pozostaje w mocy. Wprowadzenie okresów przejściowych w dostępie do rynków pracy starych krajów UE dla obywateli nowych państw członkowskich przyjętych w 2004 r. – a także dla Rumunii i Bułgarii, przyjętych w 2007 r. – skomplikowało znów kwestie prawne, dotyczące również mobilnych naukowców.

Nie wiedzą, czy wrócą

Tym, co najbardziej interesuje opinię publiczną, jest kwestia powrotu naukowców do ojczystego kraju. Z badań ankietowych wynika, że 26% polskich naukowców przebywających aktualnie w Niemczech oraz 34% ich kolegów w Wielkiej Brytanii deklaruje chęć, bądź zdecydowaną chęć powrotu i podjęcia w przyszłości pracy naukowej w Polsce.

Warto zwrócić uwagę, że w obu przypadkach największa jest grupa osób niezdecydowanych, odpowiadających „nie wiem” na pytanie o plany powrotu do Polski. Tylko nieznaczna grupa tych, którzy wyjechali, nie planuje powrotu, a więc wdrażanie polityki promującej powrót ma duży potencjał.

Nieco inaczej przedstawiają się ogólne plany dalszej mobilności wśród polskich badaczy w kraju i zagranicą. Kolejne wyjazdy zagraniczne w celach naukowych planuje ponad 60% przebywających zagranicą i 54% pozostających w Polsce. Jako kraje docelowe tych wyjazdów najczęściej wskazywane są Wielka Brytania, Stany Zjednoczone i Niemcy. Z drugiej strony, ciekawe jest to, że aż jedna czwarta naukowców polskich, którzy mają za sobą pobyty za granicą, zdecydowanie nie planuje dalszych wyjazdów.

Plany wyjazdowe wśród badanych naukowców w Polsce są skorelowane z formą zatrudnienia, wiekiem i stopniem zaawansowania kariery zawodowej.

Prawdopodobieństwo wyjazdu za granicę jest najmniej u osób starszych oraz posiadających umowę o pracę na czas nieokreślony, natomiast największe – u młodych i zatrudnionych w oparciu o różne formy umów czasowych. Potwierdza to potoczną opinię, że wyjeżdżają głównie osoby młode, nie grozi nam natomiast exodus kadry profesorskiej.

Lepszy start

W Wielkiej Brytanii respondenci podkreślali zmiany na lepsze i równość szans, która nastąpiła dla nich wraz z rozszerzeniem UE. Dobrze ilustrują to słowa jednej z respondentek: Teraz jeśli masz tę samą wiedzę i doświadczenie, masz równe szanse; wcześniej musiałeś być lepszy. Dostrzeżono także obniżenie opłat za studia doktoranckie, zmniejszenie formalności i ogólną poprawę warunków życia. Wyniki tego badania wskazują, że naukowcy uznają Wielką Brytanię za coraz atrakcyjniejsze miejsce do prowadzenia pracy naukowej.

Z badań wynika, że 27% polskich naukowców przebywających w Niemczech i 14% w Wielkiej Brytanii deklaruje brak chęci powrotu

W Niemczech, gdzie utrzymanie okresów przejściowych uniemożliwia obywatelom nowych państw członkowskich podejmowanie zatrudnienia na zasadach równego dostępu, zdania respondentów o wpływie rozszerzenia na mobilność naukowców były bardziej podzielone. Podkreślano mniejsze formalności, zmianę nastawienia społeczeństwa niemieckiego. Przeważał jednak pogląd, że dla naukowców rozszerzenie UE i tak niewiele zmieniło, bo ich mobilność zawsze była większa niż ogółu społeczeństwa.

Pomimo obserwowanych różnic, bariery administracyjno-prawne zwykle nie odgrywają większej roli w decyzjach migracyjnych naukowców i w wyborze państwa docelowego. Ta wyjątkowa grupa globtroterów traktuje je bardziej jako przeszkody, które trzeba pokonać. O tym, że otwartość przepisów to nie wszystko, najlepiej świadczy także przykład Polski, gdzie pomimo liberalnych przepisów dotyczących zatrudniania cudzoziemców w instytucjach naukowych, czynniki natury finansowo-instytucjonalnej nie pozwalają przyciągnąć do nas obcokrajowców w miejsce tych, którzy wyjeżdżają. ■

Chcesz wiedzieć więcej?

- Ackers L. (2005). *Moving People and Knowledge: Scientific Mobility in the European Union*, International Migration, vol. 43(5).
- Morano-Foadi S. (2005). *Scientific Mobility, Career Progression, and Excellence in the European Research Area*, International Migration, vol. 43(5).
- Stalford H. (2005). *Parenting, Care and Mobility in the EU. Issues facing migrant scientists*. Innovation, vol. 18(3).